

A felső erő, amely vezeti az embert...

Beszélgetés Lőrincz Zsuzsa prágai magyar képzőművésszel

Művészcsaládból származol: édesapád Lőrincz János, az ismert pozsonyi műkedvelő színházi rendező és színész, testvérbátyád, Dráfi Mátyás, Kossuth- és Jászai Mari-díjas komáromi színész, öcséd, ifj. Lőrincz János, pozsonyi publicista, fotós és dokumentarista. Szerepet játszott-e pályaválasztásodban, pályád alakulásában ez a háttér? Minek volt döntő szerepe abban, hogy nem lehetsz más, csak képzőművész: festő, szobrász, grafikus, illusztrátor, könyv- és laptervező?

Egy közeli jó barátom azt szokta mondani, hogy neki is évekbe telt, amíg úgy-ahogy kiigazodott családi kapcsolatainak szövedékeiben. Ezért megpróbálom egyszerűsíteni. Kezdve onnan, hogy valóban rendkívül inspiratív és a személyiséget gazdagító családi környezetben nőttem fel. Édesapám nagyon sokoldalú személyiség volt, bohém, és a színház szerelmese. Ő alapította a háború után Csehszlovákiában az első magyar műkedvelő színházat, a pozsonyi Déryné Színkört, amelynek sok szereplője vált ismert hivatásos színésszé. Sőt, időnként bevonta ebbe az egész családot, gyerekként még én is szerepeltem. Apám a kezdetektől ott volt a műkedvelő színjátszók és előadók országos seregszemléje, a komáromi Jókai Napok, valamint a kassai Kazinczy Nyelvművelő Napok mindegyikén, s mivel a reklámparban dolgozott betűfestőként, gyönyörű kalligráfiával ő írta az okleveleket, sőt amíg nem voltak számítógépek, éjszakánként a fesztivál-újságot is, hogy reggelre ki lehessen nyomtatni. A színházában nemcsak rendező volt, de többnyire szerepelt is, s mivel eredetileg képzőművészeti pályára készült, bár végül a fényképész szakmát tanulta ki, ő tervezte és készítette a színpadtervet, a kosztümöket, a színházi műsorfüzeteket, plakátokat, és képeket is festett. Édesanyám pedig, aki nagyon szerette a magyar nyelvet, a nyelvtant és az irodalmat, különböző újságoknál dolgozott gépirónőként, és magyar szakos diákok diplomamunkáit gépelte nagy odaadással, türelemmel és precizitással. Mi több, idősebb korára, amikor már volt módja írással is töltenie az idejét, néhány elbeszélése is megjelent a szlovákiai magyar lapokban.

Minket, gyerekeket pedig, ha bármivel komolyabban szeretünk volna foglalkozni, mindenben támogattak. Édesanyám nagyon sokat dolgozott azért, hogy tanulhasunk. A bátyáim hegedülni és gitározni tanultak, meg zenét hallgattak, és emellett Matyit már kis korától a szín-

ház is elvárásolta, Jancsi meg kamaszkorában fotózni kezdett, én pedig kicsi koromtól rajziskolába jártam. Pozsonyban a belvárosban laktunk, a Duna-part és a Nemzeti Színház közelében, és nem volt olyan nap, hogy valaki ne állt volna meg nálunk. Sokszor hárman, öten is jöttek, mi pedig igen érdekes beszélgetéseknek lehettünk a részesei. Vagyis a szüleink ilyenén nyitottsága is jócskán gazdagította a gyermekkorunkat.

Prágában végezted a Képzőművészeti Akadémiát. Miért éppen Prágában? Mi vitt ide, miért nem Pozsonyot vagy Budapestet választottad? Hiszen az első komoly inspirációk, amelyek a képzőművészeti pályára indítottak, a zebegényi Szőnyi István Nyári Képzőművészeti Szabadiskolában értek még gimnazista korodban, az 1970-es évek első felében. Kik voltak a prágai tanáraid, mestereid? Hogy látod, akár visszamenőleg is, volt-e, van-e valami különbség a csehországi, illetve budapesti, esetleg pozsonyi képzőművészeti stúdiók között?

– Mint említettem, gyerekkoromban rajziskolába jártam. Mivel a tanárom szobrász volt, sok alapvető szobrászati eljárással ismertett meg: modelleztünk, pozitív és negatív gipszformákat tanultunk meg kiönteni, továbbá faragtunk, mozaikot készítettünk, rezet domborítottunk. És persze rajzoltunk és festettünk is. A Duna utcai Magyar Alapiskolában pedig, illetve később is, a gimnáziumban Kosík József tanár úr rajzkörére jártam, aki emellett esztétikát és művészettörténetet tanított. Neki köszönhetően ismertem és szerettem meg a különböző művészeket, művészeti korszakokat és stílusokat. Végül pedig tizenhat évesen, a 70-es években eljutottam Zebegénybe, a Szőnyi István Nyári Képzőművészeti Szabadiskolába is. Az ott eltöltött egy hónap, illetve az ott megismert emberek olyan nagy hatással voltak rám, hogy ekkor döntöttem el: képzőművész szeretnék lenni. Ehhez azonban persze még sok időnek el kellett telnie. Mindeközben pedig készítettem a Pozsonyi Képzőművészeti Főiskolára. Naponta tanulmányokat készítettem modell után, rajzoltam, festettem. A legfontosabb zebegényi tapasztalatom ugyanis az volt, hogy nagyon sokat kell még dolgoznom ahhoz, hogy felkészülhessek a további tanulmányaimra. Közben pedig ötször is megpróbálkoztam a felvétellel a pozsonyi Képzőművészeti Főiskolára – eredménytelenül. Végül már nem is oda akartam beadni a jelentkezésemet, mivel

azonban az utolsó pillanatban meggondoltam a dolgot, így azt a munkahelyemről már nem tudták időben elpostázni, ezért közvetlenül nekem adták oda a rólam írt kádervéleményt – és ekkor értettem meg, hogy miért nem vettek fel addig, s hogy nem is fognak felvenni, akárhányszor próbálkozom is. Ekkorra már jó barátságba kerültem a festő Dúdor Istvánnal és Luzsicza Lajossal, akik akkoriban Prágában, a Képzőművészeti Akadémián tanultak, és hazafelé menet mindig megálltak nálam akkori munkahelyemen, a Pozsonyi Városi Galériában. És ők voltak azok, akik mindig mondogatták, hogy miért nem adom be a jelentkezésemet Prágába, ami viszont az akkori helyzetemben még olyan távolinak és megvalósíthatatlannak tűnt, mintha azt mondták volna, hogy menjek Párizsba tanulni. Végül azonban csak rászántam magam, hatodszorra is – és Prágában elsőre felvettek. Bár nem volt egyszerű, mert másodikos koromtól ott volt velem az akkor még óvodáskorú lányom is, akiről persze gondoskodnom is kellett. Mivel pedig nappali tagozatra jártam, mellette természetesen dolgoznom is kellett. A tanáraink közbenjárására azonban fizetett demonstrátori munkát kaptam

az Akadémia grafikai műhelyében, hogy ne kelljen esténként még munkába is járnom. Az itt szerzett tapasztalataimat aztán később, az iskolában, ahol most is tanítok, nagyon jól tudtam hasznosítani, amikor be kellett rendeznem, és fel kellett szerelnem egy műhelyt az újonnan nyíló sokszorosító grafikai szak számára. Prágában nagyszerű tanáraink voltak! Sose bántam meg, hogy a cseh fővárosba jelentkeztem, és utólag is örülök, hogy itt tanulhattam, ahol Ladislav Čepelák grafikusművész lett a mesterem, aki nagyszerű művész volt, és legalább olyan jó ember, és jó pedagógus is. Aki észrevétlenül is abba az irányba terelgette a diákjai figyelmét, ahol úgy érezték, hogy a legjobban ki tudják bontakoztatni a tehetségüket, és így mindenki az alkatából eredő saját útját járhatta. Ugyanekkor, a főiskola éve alatt, ha csak alkalmam nyílt, Vlastimil Večeřa szobrászműhelyébe is jártam modellezni. A szobrászat ugyanis mindig nagyon közel állt hozzám, de szerettem Čepelák szabad lelkületű műtermének hangulatát is, így az akadémiai éveim alatt eszembe se jutott, hogy átlépjek a szobrász szakra, pedig, ha csak lehetőségem adódott, szobrászkodni is eljártam.

Lőrincz
Zsuzsanna,
*A lélek
hullámai*,
vegyes
technika,
színezett drót,
2015
A művész
archívumából

Egyetemi éveid után is a mai napig rendszeresen ingázol Prága, Pozsony, illetve Komárom és Budapest között. Hol itt bukkansz fel, hol ott, sokszor egy hónap alatt többször is – ez pedig alkalmanként akár ezer-ezerkét-száz kilométert is jelent. Mi ez? Belső tűz? Nyugtalan-ság? Küldetéstudat?

Fiatalkoromban kerültem Prágába, és az életem nagy részét cseh környezetben éltem le. Prága csodálatos város, amely soha nem vált számomra megszokottá, szürkévé, és még ma is sokszor rácsodálkozom valamelyik gyönyörűségére. És nagyon sok barátom van itt, ahol magyar költő férjemmel együtt sikerült megteremtenünk az otthonunkat. Közben, az évek során, főleg amióta egy cseh művészeti iskolában tanítok, úgy megtanultam csehül, hogy a gyerekek sokszor nem is veszik észre, hogy magyar vagyok, és meglepődnek, amikor magyarul hallanak beszélni. Ez annak is köszönhető, hogy amikor a cseh nyelvet tanultam, ha valami nyelvi hibát követtem el, sohasem szóltak rám, miként a szülővárosomban, hogy „mikor tanulom meg már végre a nyelvet”, hanem inkább azt mondták: milyen remek, hogy magyar létemre csehül tanulsz, és ilyen szépen beszélsz. Persze néha-néha máig elkövetek egy-egy hibát, főleg olyan szavak esetében, amelyeket ritkán használok, ilyenkor a gyerekek nagyokat kuncognak magukban, s ha rákérdezek, hogy ugye megint sikerült valami „jót” mondanom, kijavítanak, de gyorsan megjegyzik, hogy milyen varázslatos volt, ahogy mondtam. Ezért is tudtam fokozatosan megtanulni csehül, és ezért szerettem meg ezt a nyelvet.

Viszont sokat beszélek az anyanyelvemen, magyarul is, hisz Prágában is magyarokkal vagyok körülvéve. A családom nagy része meg a Felvidéken, Szlovákiában él, és ott is sok a barátom, miként Magyarországon és Ausztriában is. Ezért szeretek utazni, az utazás engem soha nem fáraszt, miként mindig felüdít, ha a családommal és a barátaimmal találkozom. És igen, sokszor van úgy, hogy elindulok Prágából, megállok Bécsben a lányomnál és az unokámnál, ahonnan Pozsonyba megyek, esetleg egy kis időre elugrom Dunaszerdahelyre és Komáromba is, visszafelé pedig Galánta mellett látogatom meg az unokámat és a családját, aztán vissza Prágába. Ha több időm van, néha még Budapest is belefér, és onnan indulok vissza Prágába, ahol hétfőtől szerdáig még mindig tanítok. Emellett persze akkor is megyek, ha Szlovákiában vagy éppen Magyarországon kiállításom van, esetleg vagy kiállítás megnyitóján szeretnék részt venni, vagy csak úgy, megnézni egy-egy kiállítást. Nem tudom, hogy ez belső tűz, belső nyugtalan-ság-e vagy küldetéstudat – lehet, hogy egy kicsit ez is, az is... Mégis inkább ezt a ma már nem túl divatos szót használnám: hűség. Mert jó otthonról hazamenni.

A képzőművészet számos ágában, illetve számos alapanyagával kipróbáltad magad. Mit jelent számodra az anyag, a különböző típusú és tulajdonságú anyagok sora? Kihívást? Inspirációt? Mivel, milyen anyaggal nem dolgoztál, illetve mit szeretnél kipróbálni még?

Nekem az anyaggal mint kifejezőeszközzel különleges viszonyom alakult ki. Ugyanis valahányszor valamilyen anyaggal elkezdek dolgozni, úgy érzem, mintha élne, mert minden anyagnak más-más üzenete van. Nagyon szeretek az anyaggal kísérletezni, vagy különböző anyagokat összepárosítani: a papírt a dróttal, a drótot a kővel. Van, hogy a grafika, a rajz vagy a színek segítségével tudom a legjobban kifejezni magam, s van, hogy a papír, a drót vagy a kő anyaga által. A papírmasszát sokszor természetes színekkel színezem, illetve domborművet vagy többdimenziós térbeli munkákat készítek belőle. De készítettem úgy is papírt, hogy grafikát nyomtattam rá, amire a lelmem mélyén máig is büszke vagyok. Közben mindig rájövök valami újra, például miként lehet a papírt tartósítani, hogy ne penészedjen meg, s hogy ne zsugorodjon túlságosan össze a dombormű, amikor szárad, vagy hogy nyirkos környezetben se változzon az állaga. A papírnak ugyanis, ennek az évezredek óta használt anyagnak, üzenete van. Emellett drótból is készítek szobrokat. Hiszen grafikusként is közel áll hozzám a drót, mert az alapjában véve vonal, amit összegubancolok, formálok, tömött formákat készítek belőle, amelyek a fényben áttetszővé válnak. A kőfaragáshoz elég későn, ötvenéves koromban jutottam először, Alsóörsön, egy kőfaragó szimpóziumon, ahova azután évekil visszajártam. A kezdeti időben az volt a szimpózium krédója, hogy csak klasszikus kőfaragó szerszámokat lehetett használni, ahol szintén beszélgetősímgató kapcsolatba kerültem a Balaton-felvidéki permi vörös homokkővel, amely sokkal nehezebben megmunkálható, mint a homokkő általában, mivel vulkanikus közegeben jött létre, kemény kvarcsemeket tartalmaz, és nem egyenletes. Mivel pedig nem dolgozhattunk gépekkel, oda tudtam figyelni a kőre s minden kis repedésére.

Fontosnak tartom elmondani azt is, hogy az anyagkezelésem szinte szakrális jellegű, illetve rendkívül szenzibilis, ugyanis az anyag számomra olyan társ, akivel beszélgethetek, s aki a segítségemre van a gondolataim kifejezésében. Egyenértékű, élő alkotótársam. Mindezen kívül sokat dolgoztam samottagyaggal és egy kicsit üveggel is.

Nemcsak a magyar, illetve szlovákiai magyar, hanem a cseh képzőművészeti életben is aktívan részt veszel. Nem csupán alkotóként, kiállító művészként, hanem tanárként – egy prágai képzőművészeti szakközépiskola tanáraként – is a cseh képzőművészképzésben, képzőművészeti oktatásban. Eddigi tanítványaid közül eddig

kiket sikerült a pályára állítanod, s milyen eredményekkel?

Többek közt tagja vagyok egy számomra nagyon kedves, nyolctagú művészeti csoportnak, az Asztal Társaságnak, amely több mint tíz éve, P. Boros Ilona lugasában jött létre borozgatás közben, Törökbálinton, és több kiállításunk is volt Magyarországon, Szlovákiában, Csehországban. Ugyanígy tagja vagyok a Cseh és a Magyar Szobrásztársaságnak, valamint a Prágai Képzőművészek Társaságának, akikkel rendszeresen kiállítok. De kiállítok a felvidéki képzőművészekkel is, és minden olyan tematikus kiállításon részt veszek, amely megszólít és inspirál. Ezenkívül huszonnégy éve megalakítottuk a Csehországban élő magyar képzőművészek társaságát, a Concordiát, amellyel szintén számos kiállításunk volt Csehországban, Szlovákiában és Magyarországon.

Ami pedig a tanítást illeti, sehol sem egyszerű a szabadúszó képzőművész élete. Ráadásul alkatomnál és körülményeimnél fogva sohasem tudtam huzamosabb ideig szabadúszóként működni, ezért a tanítás biztonságot és némi szabadságot is jelentett számomra. Mi több, nemcsak biztonságot, hanem valamiféle rendszert is. S bár sok időt és energiát követel meg az embertől, de amennyit elvesz, annyit ad is. Fiatalok közt lenni minden életkorban, az enyémben pedig különösen, már csak azért is egyszerű dolog, mert frissen tartanak, energiát és sokszor ötleteket is adnak. Mivel pedig már huszonhárom éve tanítok, ennyi idő után több sikeres növendékem is akadt, akik elvégezték a prágai Képzőművészeti Akadémiát vagy az Iparművészeti Főiskolát, esetleg további művészeti intézményekben tanultak vagy tanulnak Brünmben, Osztraván, Pilzenben vagy Ústí nad Labemben. És többen közülük ma már kiállító művészek. De jelenleg is két növendékem tanul grafika szakon a prágai Képzőművészeti Akadémián, két volt növendékem pedig már a mi iskolánkban tanít. És igen jó érzéssel tölt el, ha sikeresek, ha meglátogatnak, vagy ha valahol találkozunk, és megszólítanak. A múltkor például, amikor nem voltam bent az iskolában, az egyik volt növendékem az asztalomon hagyott két báránymotívumos kis grafikát, a papírra pedig, amelybe becsomagolta őket, ráírta: „Mindent köszönök!” Igen meghatóak ezek a visszajelzések.

Tevékenyen kiveszed a részed a mintegy tízezer fős csehországi magyarság szervezeti, kulturális és művészeti életének a szervezéséből. Mit tudhatunk erről?

Két-három hónappal a bársonyos forradalom után, 1990 februárjában, Prágában létrejött a Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége (CSMMSZ), amely fennállásának tizedik évfordulóján megbíztak azzal, hogy próbálják ez alkalomból megszervezni egy kiállítást a Cseh- és Morvaországban élő magyar képzőművészek munkáiból. Akkor,

nyolc művésszel indult a Concordiának elnevezett csoport. Többnyire csehországi művészeti egyetemeken végzett képzőművészekről volt szó, de voltak, akik Szlovákiában vagy Magyarországon végeztek művészeti tanulmányokat, sőt volt, aki mindhárom helyen tanult. Így aztán magam is kíváncsi voltam, vajon a különböző egyetemeken végzett magyar művészek mennyiben lesznek mások, és hordoznak-e valamit magyar gyökereikből, hiszen idegen környezetben élnek, sok idegen hatás érte és éri őket. Hiszen míg az író számára a nyelv adja a kifejezés eszközt, ezért az irodalomban a nyelvhez való kötődés a meghatározó, még ha természetesen a világirodalom hatása is beszivárog, illetve hatást gyakorol a nemzetek irodalmára. A vizuális művészetek esetében azonban más a helyzet. A vizuális művészetnek látszólag nincsen nyelve, azaz a nyelve határtalan, illetve összeköti a határokat. A szigorúan vett nyelvi határok hiányában akarva-akaratlanul is gyakran érik olyan hatások a képzőművészt, amelyek sokszor tudat alatt vagy észrevétlenül olvadnak bele a vizuális emlékezetükbe és vetülnek később elő. Bár minden képzőművész hagyatkozhat a saját nemzeti hagyományaira, és többnyire ezek adják számára az első inspirációkat, illetve ezek jelentik a legközelebbi kiapadhatatlan forrást, amelyből meríthet. A különbözőséget elsősorban a témaválasztásban és a temperamentumban véltem fölfedezni. A csoportosulás értelmét pedig abban, hogy szívesen állítunk ki közösen, és örülünk egymás társaságának, annak, hogy olykor elbeszélgethetünk egymással, mert olyan látens közös élményeink vannak, amelyeket az idegen környezetünk nem ismer.

A Concordia jövőre ünnepli fennállásának huszonötödik évfordulóját. Vannak, akik a kezdetektől fogva tagjai a csoportnak, de vannak, akik csak egyetlen időszakban állítottak ki velünk. Mi pedig, noha magunk is Csehország különböző részein élünk, mindig odafigyelünk azokra a magyar diákokra, akik a Prágai Képzőművészeti Akadémián tanulnak, mint például régebben Szilva Emőke, aki nagyszerű bronzszobrával gazdagította a kiállításainkat, jelenleg pedig Vámos János, aki tavaly állított ki velünk. Jelenleg a csoport tagjai: Blaskovics Éva, Gál Attila, Kutas Ágnes, Németh Endre, Štefunko-Szabó Erzsébet, Struhár Boglárka, Vámos János, Veronika Plátková Országh és jómagam. Sajnos, egy tagunk – Hajnal Mihály – már nincs az élők között. A kiállításaink szervezésében mindig az segít közülünk, amelyikünk a legközelebb van a kiállítóhelyhez, illetve aki ennél fogva kapcsolatba lépett a kiállítás szervezőivel. Ily módon sokszor a szervezés is csoportmunka. A Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége pedig pályázati támogatást szokott biztosítani a katalógusainkhoz. Mivel pedig évek óta a CSMMSZ Prágai Helyi Egyesülete elnökségének tagja vagyok, a prágai kiállításainkat általában én szervezem. Ezek helyszínét

Lőrincz
Zsuzsanna,
Kékhajó,
színezett drót,
2013
A művész
archívumból

többnyire a Liszt Ferenc Intézet Galériája vagy a Nemzetiségek Háza biztosítja, de időnként további prágai színhelyeket is felkeresünk. Eddig közel ötven kiállítást szerveztem, amelyekhez többnyire – és általában a szerkesztésben – katalógus is készült. Említésképpen álljon itt néhány név az ily módon Prágában kiállító művészek közül: Dolán György, Dúdor István (és osztálytársai),

Kopócs Tibor, Nagy Zoltán, Štefunko-Szabó Erzsébet, Concordia, Asztal Társaság, Luzsicza Lajos Árpád, Szukálek Lajos, Kovács Endre, Tiszai Nagy Menyhért, Szabó Ottó, Robert Vano, Struhár Boglárka, Mayer Éva, Luzsicza Fanni, Igor Hlavinka, Németh Endre, P. Boros Ilona, Kutas Ágnes, S. Pesti Emma, Léphaft Pál, Kruger Viktor, Kovács Norbert és mások.

Lőrincz Zsuzsanna,
Madaras
Madonna II.,
drót, papír
dombormű,
2021
A művész
archívumából

Néhány éve Blaskovics Éva, Štefunko-Szabó Erzsébet és az én munkáimat beavogatták a budapesti Műcsarnokban megrendezett *Itt és Most* című kiállításra, ahol a Magyarországon élő művészekon kívül a határon túli, illetve a szórványban élő magyar képzőművészek közösen állították ki a műveiket.

Képzőművészeti és kiállítás szervezői munkásságodon kívül plakátokat, lapokat, könyveket s más hasonlókat is tervezted, illetve világra segítettél. Egyik ilyen emblemikus munkád például a Radnóti Miklós Liberecben írt verseiből készült, és az illusztrációiddal megjelent kétnyelvű kötet is 2014-ben.

Radnóti Miklós halálának hetvenedik évfordulóján Liberecben új emléktáblát avattak a tiszteletére annak a textilipari középiskolának az épületén, ahol a költő egy évig tanult. Ebbe a városba – amely az akkori Közép-Európa legnagyobb textilipari városa volt – küldte ugyanis a gyámja az elárvult Radnótit tanulni a híres Állami Textilipari Szakközépiskolába, ám őt sok minden érdekelte, csak az iskola nem, mivel az irodalomról nem tudott, és nem is akart lemondani. Itt találkozott első szerelmével, egy német-cseh lánnyal, Tinivel, verseinek ihletőjével, akihez a zsengeit írta. Az általam említett kötetbe is mindössze csak egyetlen vers került be azok közül, amelyet már érett költőként írt, ez a tíz évvel későbbi, Tinitől búcsúzó *Emlék*. A kétnyelvű verseskötet a prágai Magyar Nagykövetség és a Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége közös kiadásában látott napvilágot, s mondanom sem kell, mennyire megörültem, amikor engem bíztak meg az illusztrálásával. Mivel pedig zsengekről volt szó, illetve a költő első beteljesült szerelméről, a kötetbe készítenő illusztrációkat igyekeztem – bár néhol kissé túlfűtött erotikával – leheletfinom vonallal megrajzolni. Egyébként nagyon szerettem ezt a munkát, amely mellett, csak úgy, a magam örömére, Radnóti több versét is illusztráltam, amelyeket máig emlékezetből tudok, és nem kellett a versesköteteiből kikeresnem, hanem magamban mondogattam őket, miközben rajzoltam. A Radnóti kötet bemutatóján, az afféle kulturális központként is működő Libereci Kerületi Tudományos Könyvtárban különben ezeket a rajzaimat is kiállították. Ezenkívül készítettem színházi plakátot is Boráros Szilárd és Badin Ádám bábszínházához, és a kezdet kezdetén én terveztem a csehországi magyar kulturális folyóirat, a *Prágai Tükör* borítólapját és arculatát, s mi több, egy időben félállásban a lap szerkesztője is voltam, és gyakran készítettem a cikkeihez, kiegészítőként – s többnyire név nélkül – illusztrációkat, sőt ebben az időben kiállításokról is írtam a lapba.

1978-ban pedig az illusztrációimmal jelent meg akkori férjem, Vajkai Miklós *A szélember kenyere* című mese-könyve, amelyhez a csallóközi mesevilágból merítette az

ihletet. Ezt nekem is közvetlen közelségből volt lehetőségem, úgymond, belülről megismerni Miklós nagy mesemondó hírében álló édesapjának az elbeszélései alapján. És szinte lenyűgözött az a féktelen ősi erő, amely ezekből a mesékből áradt, és amit aztán a rajzaimmal is megpróbáltam megjeleníteni. Mivel azonban kiadói megkötésből csak két színt használhattam – a zöld és piros, barna és kék, illetve piros és kék kombinálása között válogatva –, végül az utóbbit választottam. Lehet, hogy nem ez a legszerencésebb színkombináció a szóban forgó csallóközi mesékhez, de akkor úgy éreztem, hogy a kékekkel mélységet, a pirossal pedig egyfelől energiát, másfelől szeretetet és melegséget viszek a képekbe. Ezért e könyvet úgy terveztem meg, hogy az illusztrációim ugyanazt az erőt és energiát sugározzák, ami ezekben a mesékben szinte szétfeszíti a kötet lapjainak keretét. Sőt, ma is szívesen illusztrálnám újra ezt a kötetet.

De a jelenlegi férjemnek is illusztráltam az egyik verseskötetét, másik könyvének pedig a címlaprajzát készítettem. Ugyanakkor pusztán kedvtelésből afféle szerzői köteteket is szoktam készíteni. Az egyiket például Papp Imre egysoros verséhez, amelynek a borítóját közönséges drótból alakítottam ki, és mivel a szóban forgó opus a paradicsomkerti almát jeleníti meg, a kötet mindegyik lapját – amihez ugyancsak saját készítésű papírt használtam – úgy alakítottam ki, hogy a közepükön hagytam egy kis, alma formájú rést, amelyben az illusztrációt szintén drótból alakítottam ki.

Úgy tudom, közel félévszázados prágai élet után családi házat vettetek Dél-Komáromban, s férjeddal tervezitek az odaköltözésedet, a hazaköltözésedet. Feladod prágai életedet, kötődéseidet, gyökereidet? Gondolom, a hosszú ottlét után erős gyökerek kötnek oda, illetve a cseh kultúrához és művészeti élethez is.

Igen, és ezzel régi vágyunk teljesült. Kevesen tudják ugyan, de negyvenöt évnyi prágai életünk során több komoly kísérletet is tettünk már a hazatérésre, de eddig soha nem jött össze. Ugyanakkor a másik komisz dolog, hogy ha időben nem szökik meg az ember ebből a városból, Prága valóban nem enged. Kafka szavaival: „Prága nem enged el engem... ennek a kedves anyácskának karma van...” Aki egyszer megszereti ezt a várost, nagyon nehezen tud megválni tőle. A szíve fele örökre Prágában marad, a fele meg hazahúzza. S mivel ezzel én is tisztában vagyok, nem is tépünk el minden szálat, ami Prágához köt. Tény viszont, hogy mostanra végre sikerült, amire régóta vágytunk, azaz hogy haza tudjunk menni.

Mivel pedig az utóbbi években itt kevés terem, helyem volt az alkotáshoz, a monumentálisabb munkáimat úgy kellett megterveznem, hogy összerakhatók, szétszedhetők vagy összecukhatók legyenek. Nagyobb méretű, egy

tömbből készült szobrokra pedig helyszükében és a tárolás lehetetlensége miatt gondolni sem gondolhattam. Így bízom benne, hogy ez a mostani lépésünk – ahol nagy kertünk és udvarunk is lesz – egy új korszak kezdetét is jelenti majd egyben a pályámon. Ha kapunk még a Jóistentől erőt, egészséget és még néhány évet... Emellett persze Komáromhoz Budapest, Pozsony és Bécs is közel esik, és Prága sincs olyan messze.

Milyen kitüntetéseid, díjaid vannak? Milyen elismerésekkel jutalmazták eddigi, sok évtizedes művészi, pedagógusi és művészetszervezői munkásságodat? Gyakori résztvevője vagy a különböző magyarországi képzőművészeti táboroknak, alkotóműhelyeknek, csoportos kiállításoknak. Hogy érzed, hol a helyed, milyen a megítélésed az anyaországi, illetve az összmagyar képzőművészeti életben belül?

Néha valóban elgondolkodom rajta – mivel az én életkóromban az ember egy kicsit már akarva-akaratlanul is összegez –, hogy is vannak ezek a dolgok. Egy biztos, az életem nagy részét „szórványban”, illetve periférián éltem le. S mivel elég aktívan részt veszek a csehországi művészeti életben, nem mondhatom, hogy ott ne ismernének. Továbbá Felvidéken és Magyarországon is rendszeresen kiállítok, és ott vagyok a különböző szobrászati biennálékon, triennálékon (Művészeti Malom, Szentendre, Pécs) és művészeti alkotótáborokban is. A kitüntetések azonban eddig elkerültek valahogy. Hacsak azt nem számítom – de miért ne számítanám?! –, hogy Alsóörsön mindjárt az első Kőfaragó Szimpóziumon a legelső kőből faragott szobrom különdíjat kapott, a második első díjat, a harmadik pedig második díjat. Később viszont megszűnt ezen alsóörsi szimpóziumok verseny jellege, ám az itt kapott díjaimat nagy becsben tartom, és szeretettel őrzöm azóta is! Egy következő elismerésem egy Balatonfelvidéki kőbe belehelyezett „arany” kalapács – az Arany Kalapács I. Díj – volt, amelynek a hazahozatalához segítséget kellett kérnem, olyan nehéz volt. Egy dolog azonban tény. Az utóbbi években, amióta Magyarországon már odafigyelnek a határon túli és a szórványban élő magyarokra, sok szép meghívást kaptam, és ezáltal csodálatos élményekben volt részem. Kétszer is részt vehettem például Erdélyben a Kárpát-haza Galéria szervezésében megvalósult művészeti alkotótáborokban, ahol máig tartó, szép barátságokat kötöttem több kollégámmal is. Nagy élmény volt továbbá, amikor az Eucharisztikus Kongressz-

szus alkalmából engem is meghívtak kiállítani a Szent István-bazilika Altemplomába vagy a Petőfi Sándor születésének kétszázadik évfordulójára rendezett kiállításorozatra, illetve a „Magyar Himnusz” témájára meghirdetett vándorkiállításra. Mindezek mellett mégis az utóbbi évek egyik legnagyobb élményét a szórványban élő magyar művészek kiállítása jelentette számomra. Ez a kiállításorozat a szó szoros értelmében eljutott a világ különböző tájaira és több országának kiállítótermeibe, végül pedig az összes kiállító művészt meghívták néhány napra Budapestre és egy közös kiállításra a Bálnába. Ahol csodálatos élmény volt megtapasztalnom, hogy a különböző életkorú és sorsú – például egyik, 1956 után gyerekként a szüleivel Kanadába menekült művészből vagy egy másik, magyar szülőtől Párizsban született fiatal lányból, netán egy Dél-Afrikában élő magyar képzőművészből, továbbá az erdélyi, az ausztriai vagy a csehországi magyar alkotókban – mennyi a közös, és hogy pillanatokon belül rá tudunk hangolódni egymásra, mintha ezer éve ismernék egymást. Milyen különös mindez... Vajon más népeknél is így van?

Mivel Pozsonyban születtem, fontos megemlítenem, hogy képzőművészeti pályám alakulására milyen nagy hatással voltak a különböző felvidéki – nyárasdi, pati, királyhelmei, somorjai – képzőművészeti táborok és azok a baráti kapcsolatok, amelyekre fiatalon, de később is ezekben az alkotótáborokban tettem szert. Egy-egy nyári táborban – Gadócon, Komáromban, másutt – magam is vezettem grafikai műhelyeket. És nem kerülhetem el, hogy megemlítssem nagyon fontos baráti és szakmai kapcsolatomat a Komáromban élő Farkas Veronika művészettörténésszel, akivel huszonegy éves koromtól ismerjük egymást, és aki – a kezdeti próbálkozásaimtól fogva máig – szinte végigkísérte az életemet, nagyon sok kiállításomnak volt a rendezője, kurátora, számos katalógusomba írt szöveget rólam, és talán ő a legjobb ismerője az eddigi munkáimnak és tevékenységemnek.

Végül, ha visszatekintek a pályámra, soha nem volt bennem versenyszellem, és mindig elismertem, aki többet tudott, mint én. Nagyjából tisztában vagyok az értékeimmel, de a legnagyobb érték, amit a művészi pálya adott: a szabadság volt. Alkotás közben az ember mindenkitől és mindentől független, azt a felső erőt kivéve, amely vezet közben, és számomra – a családomon kívül – ez az életem legnagyobb értéke.